

PODSTATA MODLITBY

Naše minulost a budoucnost jako východisko probuzení nálady k modlitbě.

Rudolf Steiner

Když přistupujeme k ujasnění si podstaty modlitby, musíme se zabývat určitým charakterizováním lidské duše v jejích hlubinách, pro něž lze použít výroku starořeckého mudrce Hérakleita: „Hranic duše nikdy nezbadáš, i když bys prošel všemi cestami; tak obsáhlá je její bytost.“

A třebaže k modlitbě se uchylující člověk hledá zprvu tajemství lidské duše, smí být přece jen řečeno, že v oněch nejdůvěrnějších náladách, které mohou být vyvolány modlitbou, tuší i nejprostší člověk něco z nekonečných šíří duchovního života. Proto je zapotřebí přihlédnout jednou k vývoji této duše, jak v nás žije a jak vede náš život kupředu.

Především nám musí být jasné, že duše, která žije v živoucím vývoji, nepřichází jen jednoduše z minulosti a nepokračuje tak beze všeho do budoucnosti, nýbrž v každém okamžiku jejího přítomného života nese v sobě něco z minulosti, a dokonce jistým způsobem i něco z budoucnosti. Do okamžiku, který nazýváme přítomností, sahají, a to zvláště do duševního života, účinky z minulosti, i působení, která k nám přicházejí z budoucnosti.

Tomu, kdo hlouběji nahlíží do duševního života, se to může jevit podobně, jako kdyby se v lidské duši neustále setkávaly dva proudy: proud, který se jako živoucí vynořuje z minulosti, ale také proud, který se k nám blíží z budoucnosti.

Mluvíme-li o blížení se událostí z budoucnosti, může se nám to zajisté v některých oborech života jevit zpočátku jako snění a fantazie. Neboť je snadné (*všední*), řekne-li se: Co se stane v budoucnu, to zde právě ještě není. Proto však můžeme říci, že co se stane zítra, to již k nám spěchá; jinak můžeme zase docela dobře říci: co se stalo v minulosti, to zasahuje svými účinky do přítomnosti. Pro to, co bylo právě řečeno o minulosti, je jistě velmi snadné najít všemožná odůvodnění. Kdo by chtěl popřít, že náš dnešní život je výsledkem našeho života včerejšího? Kdo by chtěl popřít, že se v našem životě uplatňují dnes následky naší včerejší nebo předvčerejší píle nebo nedbalosti? Pronikání minulosti do našeho duševního života nebude tedy nikdo popírat.

Ale právě tak by neměla být popírána reálnost toho, co pochází z budoucnosti. V duši samé vidíme přece skutečnost takového vstupování budoucích událostí do duše ještě dříve než nadejdou. Není tomu tak, že zjišťujeme v sobě mnohdy něco takového jako úzkost před něčím, k čemu může dojít zítra? Není to jakýmsi cítěním, pocitováním, které vysíláme vstříc budoucnosti, byť v té chvíli ještě pro nás neznámé? V každém okamžiku, kdy se duše bojí a je úzkostlivá, dokazuje reálností svých citů a pocitů, že nepočítá jenom s působením minulosti, nýbrž že také sama v sobě jako s živoucím počítá s tím, co do ní spěje z budoucnosti. To necht' jsou jen jednotlivé náznaky. Kdo chce obsáhnout duševní život, shledá, že mnohé z toho, co snad odporuje abstrakcím rozumu (které praví, že to budoucí tu ještě není – a proto to nemůže ještě působit), se však ukazuje ve své živoucí realitě, zíráme-li do bezprostředního života duše.

V naší duši se doslova spojují dva proudy: jeden z minulosti a druhý z budoucnosti, a tvoří tam (kdo by to chtěl popírat, když sám sebe pozoruje?) něco jako „vír“, zcela podobně, jako je tomu venku při soutoku dvou proudů. Sledujeme-li nyní pozorněji, co se z minulosti vžívá do naší duše, tu si musíme říci: Naše duše se stala takovou, jakou dnes je, vlivem prožitků v minulosti. Jak jsme použili zážitků v minulosti, takovými dnes jsme; neseme tak ve své duši odkaz svých činů, svého

cítění a svého myšlení z minulosti. Jsme takovými, jakými jsme se stali sami. Když pohlížíme ze svého dnešního stanoviska na své dřívější prožitky, zvláště na ty zážitky, na jejichž prožití a na jejichž využití pro svoji duši jsme se účastnili sami, když tedy ve svých vzpomínkách přehlízíme minulost, pak také dojdeme k úsudku (*názoru*) o sobě samých. Tu si pak řekneme: nyní jsme takoví; a tím, že dnes jsme takoví, nebudeme moci souhlasit s mnohým, co jsme způsobili v minulosti. Uschopnili jsme se tudíž k tomu, že se nyní za mnohé činy v minulosti stydíme.

Když tak připojujeme ke své přítomnosti svoji minulost, pak se nám vkrádá do duše pocitování něčeho, co můžeme označit slovy: „Ó, v nás existuje ještě něco, co je nekonečně bohatší, nekonečně mnohem významnější než to, co jsme ze sebe učinili svou vůlí, svým vědomím, svými vlastními silami“. Neboť kdyby v nás nebylo ještě něco, co převyšuje, přesahuje to, co jsme ze sebe učinili, potom bychom se nemohli také kárat, nemohli bychom se také poznávat. Musíme si tudíž říci: v nás žije něco, co je větší než to, co jsme až dosud v sobě využívali. Když přeměníme takový posudek v cítění, pak pohlížíme na to, co je nám známé a co můžeme pozorovat ve svých minulých činech a prožitcích, co se před námi jasně prostírá tak, jak nám to umožňuje právě vzpomínání. Co je nám tak jasné, to budeme moci ve své duši porovnat s něčím, co je větší než to zjevné; budeme to moci porovnat s něčím, co se chce v nás propracovat vzhůru, co nás vede k tomu, abychom se postavili nad sebe a posuzovali sebe ze stanoviska přítomnosti.

Zkrátka: Když se díváme na onen proud, který z minulosti vtéká do naší duše, budeme v sobě tušit něco, co nás převyšuje. A to tušení něčeho většího v nás je v základě prvním zasvitnutím vnitřního pocitování Boha v duši. Je to pocítění toho, že v nás žije něco, co je větší než všechno, co je zprvu dáno do naší vůle. A to způsobuje, že vzhlížíme k něčemu, co nás vede nad naše úzce ohraničené „já“ k duchovně božskému jáství. Tak promlouvá v cítění, v pocitování proměněné pohlížení na minulost.

Jak promlouvá nyní to, co můžeme označit jako vtékání proudu budoucnosti do duše, proměníme-li to v cítění, v pocitování?

To k nám hovoří ještě jasněji a podstatněji. Při zpětném pohlížení na události v minulosti v našich citech a pocitech se snad uplatňuje určitý zamítavý posudek, něco jako lítost, jako stud. Vůči budoucnosti se v nás již předem projevují pocity a city úzkosti a strachu, naděje, radosti. Ale co se týká těchto pocitů, zpočátku zde před člověkem nestojí samotný proud událostí; člověk jej ještě nevnímá (*neprohlédá*). Potom člověk dokonce může proměnit pojem, myšlenku snadněji v cítění než v prvním případě. Neboť to už činí duše sama. Poněvadž nám duše přináší vzhledem k budoucnosti jen vycitování skutečnosti, máme tyto city a pocity před sebou jako něco, co se rodí z neznámého proudu. Z proudu, o němž víme, že může na nás působit tak nebo onak, že nám může poskytnout to či ono. Proměníme-li nyní ve správné cítění to, co se k nám z temného klínu budoucnosti s jistotou blíží, a když cítíme, jak to vtéká do naší duše a jak se k tomu staví naše cítění, pak vnímáme, jak se naše duše stále znovu rozněcuje na těchto zážitcích (které se k nám přibližují z budoucnosti). Tu obzvláště cítíme, jak se naše duše může stát bohatší, obsáhlejší než již je; pocítujeme svoji duši již v přítomnosti tak, že bude v budoucnu určitě nabývat nekonečně bohatších a mocnějších obsahů. Cítíme se již příbuzní s tím, co se k nám blíží z budoucnosti; musíme se cítit s tím příbuzní. A musíme ve své duši pocitovat, že je schopná vyrovnávat se s obsahem toho, co jí ještě bude přinášet budoucnost.

Pozorujeme-li z takových hledisek minulost a budoucnost v jejich proudění, vstupování do přítomnosti, ukazuje se nám, jak duševní život tušivě vyrůstá nad

sebe. Když duše, pohlížející nazpět na minulost, vidí to významné, co do ni zasahuje a vůči čemu se nepociťuje na náležité výši, pak shledáváme pochopitelné, že může rozvinout vůči tomu, co se tu ukazuje jako výsledek minulosti, určitou náladu, určitý základní pocit. A když tak duše, ať již z úsudku nebo z lítosti a studu nad sebou, pocítuje vtékat do sebe z proudu minulosti to Mocné, pak se v ní vytváří něco, co můžeme označit jako zbožnost vůči božství. A tato zbožnost vůči božství, které se na nás dívá z minulosti, ono božství, které můžeme tušit v sobě jako něco, co na nás působí, vůči němuž se však ve svém vědomí nepociťujeme na potřebné výši, to vzbuzuje v nás určitou náladu k modlitbě (máme dvojitou náladu k modlitbě), onu náladu k modlitbě, která vede k vytvoření vroucného poměru k Bohu.

Co by chtěla duše, když se tiše a intimně oddává svým cítěním vůči takové minulosti?

Chtěla by, aby se to Mocnější, které nechala nepoužité, které nepronikla svým „já“, stalo v ní přítomné. Duše si bude moci říci: „Kdyby to Mocnější bylo ve mně, byla bych dnes jinou. Nežilo ve mně; nebylo ve mně přítomno. To božské, které tuším, nepatřilo kdysi k mému vnitřnímu životu; proto jsem se neutvářela tak, abych mohla sobě dnes vše odsouhlasit“.

Když duše takto pocítuje, zmocní se jí potom ona nálada, ve které si řekne: „Jak mohu do své duše dostat to, co sice žilo ve všech mých činech a prožitcích, co mně však bylo neznáme? Jak mohu pojmut do sebe to Neznáme, jehož se moje „já“ ještě nechopilo?“ Když duše v sobě prožívá takovou náladu ať v cítění nebo slovy nebo myšlenkami, pak tu máme modlitbu vzhledem k minulosti. Pak se snažíme přibližovat se božství po jedné cestě.

Ve srovnání s tím, co jsme právě popisovali, nám z proudu neznámé budoucnosti prosvítá něco božského (jde o jinou náladu). Chceme-li porovnat tuto náladu s právě charakterizovanou náladou minulosti, zeptejme se ještě jednou: „Co nás uvádí do nálady k modlitbě vůči minulosti?“ Že jsme zůstali nedokonalí, třebaže můžeme tušit, že do nás září něco božské; že jsme nevyvinuli všechny schopnosti, všechny síly, které mohou vytékat z tohoto božského; naše nedostatky, jež nás činí menšími než je ono božství, které do nás svítí. Toto vše vede k náladě pro modlitbu vzhledem k minulosti.

Co nás však činí obdobně nedostatečně způsobilé z budoucnosti? Co z budoucnosti brzdí náš vývoj, náš vzestup k duchovnu?

Zde je zapotřebí pomyslet na to, že jsou to právě ony city a pocity, které jsme již uvedli a které hlodají na naší duši: úzkost a strach před neznámým budoucnem.

Je tu však něco, co se může vlévat do duše jako síla jistoty vůči budoucnosti?

Ano, něco takového tu existuje. Správně to však bude působit v duši jen tehdy, když to vystoupí jako nálada k modlitbě, kterou můžeme označit jako pocit odevzdanosti vůči tomu, co z temného klínu budoucnosti vstupuje do naší duše.

Aby mezi námi nevzniklo na tomto poli nedorozumění! Nechválí se tu snad něco, co se tu a tam označuje jako odevzdanost, nýbrž my zde charakterizujeme zcela určitý druh odevzdanosti vůči tomu, co nám může přinést budoucnost. Kdo bázlivě a úzkostlivě pohlíží k tomu, co jemu může přinést budoucnost, ten překáží svému vývoji, brzdí si svobodný rozvoj svých duševních sil. Nic vlastně není tomuto svobodnému rozvoji duševních sil tak na úkor, jako strach a úzkost před neznámým, které z proudu budoucnosti vstupuje do duše. Co může člověku dát vůči budoucnosti odevzdanost, o tom může usuzovat jen zkušenost.

Co znamená odevzdanost vůči budoucím událostem?

Ve své ideální podobě by odevzdanost byla tou duševní náladou, ve které by se mohlo vždy říci: Nechť přijde cokoli, nechť mi nejbližší ráno, hodina přinese cokoli, na

tom nemohu zprvu, když mi to je zcela neznámé, strachem a úzkostí nic změnit. Očekávám to tudíž s nejuplnějším vnitřním klidem duše, v naprostém tichu myslí. Ona zkušenost, která plyne z takového pocitu odevzdanosti vůči událostem v budoucnu, směřuje k tomu, že člověk, který tak klidně a v naprosté tichosti myslí žije vstříc budoucnosti a přece si svoji energii, svoji činnost žádným způsobem nedá ovlivňovat, může co nejsvobodněji rozvíjet nejjintenzivnější měrou síly své duše. Zmocňuje-li se ho čím dál, tím více nálada, kterou jsme charakterizovali jako „odevzdanost“ vůči událostem přicházejícím k nám z budoucnosti, pak je tomu tak, jako kdyby z duše doslova padala překážka za překážkou.

Tomuto pocíťování odevzdanosti se duše nemůže odevzdávat na základě nějakého příkazujícího výroku, ani z nějaké z ničeho vzaté libovůle.

Takové cítění odevzdanosti je výsledkem toho, co můžeme označit jako onu druhou náladu k modlitbě, která se obrací k budoucnosti a k jejímu průběhu proniknutému moudrostí. Je to odevzdanost tomu, co označujeme jako božskou moudrost v událostech. Je to jistota, kterou musíme probouzet ve svých myšlenkách, ve svých pocitech, v cítění a v našich podnětech života myslí (že k tomu, k čemu dojde, dojít musí a že to v některém směru musí mít dobré následky). Vyvolání této nálady v duši a vyžívání této nálady slovy, cítěním, myšlenkami, to je druhý způsob modlitební nálady, nálada modlitby odevzdanosti.

Z těchto nálad duše musí být brány podněty k tomu, co nazýváme modlitbou. Podněty k tomu jsou dány v duši samé, a – v podstatě vzato – nálada k modlitbě vchází do duše, která se třeba i jen málo pozvedá nad bezprostřední přítomnost.

Nálada k modlitbě, můžeme tak říci, je vzhlížení duše z časově pomíjivé přítomnosti k věčnosti, která v sobě obsahuje minulost, přítomnost a budoucnost. Proto je člověku toto pozvednutí zraku a života nad okamžiky přítomnosti tolik potřebné; proto dává Goethe promlouvat Faustovi ona velká, významná slova k Mefistovi:

„Kdyby okamžik mne zvábil k slovu:

jsi tolik krásný!, prodlí jen –

t.j. mohl-li bych se spokojit se „životem v pouhém okamžiku“,

– pak si mne sevři do okovů,

pak rád chci býti utracen.“

Mohlo by se tedy také říci: je to nálada k modlitbě, kterou si Faust vyprošuje, aby se dostal z pout svého tovaryše Mefista.

Nálada k modlitbě nás tudíž vede na jedné straně k úvaze o našem úzce ohraničeném jáství, které pracovalo z minulosti do přítomnosti a které, když se na ně díváme, jasně ukazuje, jak je v nás nekonečně více, než čeho jsme dosud využili. Na druhé straně vede nás tato úvaha k budoucnosti a ukazuje nám, jak může z neznámého klínu budoucnosti vtékat do našeho „já“ nekonečně více, než co toto „já“ v přítomnosti již pojalo.

Do jedné z těchto nálad je zapotřebí uvést každou náladu k modlitbě. Chápeme-li náladu k modlitbě tímto způsobem a modlitbu jako projev takové nálady, pak najdeme v modlitbě samé onu sílu, která nás vede nad nás. Neboť když v nás modlitba tak vystupuje – čím je jiným – než zasvitnutím oné síly v nás, která se chce pozvednout nad to, čím naše „já“ bylo právě v jednom okamžiku? A když je naše „já“ uchopeno jen tímto usilováním dostat se výše, pak v něm tato vývojová síla již žije.

Učíme-li se z minulosti, potom v sobě chováme více, než čeho jsme použili, pak je naše modlitba výkřikem k božství: „Nechť je toto božství tu, nechť nás naplní svojí přítomností!“ A když jsme došli cítěním k tomuto poznání, pak je modlitba příčinou

dalšího vývoje v nás. Pak můžeme přičíst modlitbu k vývojovým silám našeho vlastního jáství.

A právě tak tomu může být s náladou k modlitbě vzhledem k budoucnosti, když žijeme ve strachu a úzkosti před tím, co nám může přinést budoucnost. Neboť tu nám právě chybí ona odevzdanost, která proudí z modlitby, kterou vysíláme našim budoucím osudům vstříc a o nichž jsme řekli, že jsou nám přisouzené z moudrosti světa.

Takové odevzdávání se náladě odevzdanosti v nás způsobuje něco jiného, než když vysíláme strach a úzkost k tomu, co se k nám má blížit. Strachem a úzkostí se náš vývoj brzdí; vlnami strachu a úzkosti zapuzujeme to, co chce z budoucnosti vstupovat do naší duše. Žijeme-li však s odevzdaností vstříc tomu, co chce z budoucnosti vstupovat do naší duše, tu se k tomu blížíme s oplodňující nadějí tak, že to do nás může vstupovat. Potom se ona odevzdanost, která nás zdánlivě činí malé, stává mocnou silou, která nás nese vstříc budoucnosti, takže budoucnost obsah naší duše obohacuje a pozvedá náš vývoj o nový stupeň výše.

Tak jsme pochopili modlitbu jako sílu působící v nás samých. Proto spatřujeme v modlitbě příčinu v nás, která vyvolává bezprostřední účinek, totiž zvětšení a rozvoj našeho „já“. Pak ani nepotřebujeme zevní působení nějak obzvláště očekávat, nýbrž je nám jasné: Modlitbou jsme ponořili do své duše něco, co můžeme nazvat osvěcující a zahřívající silou. Osvěcující silou proto, poněvadž osvobozujeme duši od toho, co se k nám blíží z budoucnosti; silou, která duši uschopňuje přijímat to, čeho se nám může dostat z temného klínu budoucnosti.

A zahřívající silou, poněvadž si můžeme říci: zanedbali jsme sice v minulosti přivést to božské v našem jáství k úplnému rozvinutí. Nyní jsme se však ve svém cítění tímto božstvím pronikli a božství může působit v nás. Nálada k modlitbě, která se v nás vynořuje z cítění vůči minulosti, vzbuzuje v nás ono vnitřní teplo duše, o němž vyprávějí všichni, kteří pociťují modlitbu v její pravdě. A osvěcující účinky ukazují se u těch, kteří znají pocit oddanosti v modlitbě.

Pozorujeme-li podstatu modlitbu tímto způsobem, nedivíme se, že právě velcí mystikové středověku shledávali v odevzdávání se modlitbě nejlepší přípravu pro to, co hledali v mystickém pohřžení. Vedli náladu své duše modlitbou k onomu bodu, ve kterém se uschopnili dát v sobě zazářit již charakterizované „jiskérce“. Právě obrácením zřetele k minulosti může se nám stát pochopitelná ona hluboká vroucnost, ona podivuhodná intimita duševního života, která se může člověka zmocnit při pravé modlitbě. Vždyť je to přece prožívání a zažívání zevního světa, co nás sobě odcizuje; je to totéž, co v minulosti nedopouštělo, aby se v nás uplatňovalo to Mocnější – naše vědomé „já“. Vzdáváme se zevním vjemům, ztrácíme se v rozmanitostech zevního světa. To nás rozptyluje a to nedopouští, abychom se soustředili; to nedopouští, aby se v nás mohla rozvíjet mocnější, mohutnější Boží síla. Nyní však, kdy v sobě rozvíjíme v takové náladě vroucnost k Bohu, cítíme v sobě, že se v sobě nevzdáváme rozptylujícímu působení zevního světa. A to nás naplňuje nevyslovitelným, podivuhodným teplem onoho bytí v nás, které nás naplňuje vnitřní blažeností a co může být skutečně nazváno vnitřním prohřátím božstvím. Teplo ve vesmíru se u vyšších bytostí projevuje jako vnitřní teplo. Z nižších bytostí, které mají totéž teplo jako jejich okolí, se vyšší bytost teprve utváří tím, že toto fyzické teplo bytost v sobě hmotně uvnitřňuje. A podobně (jako je tomu s teplem ve vesmíru) – modlitbou vyvolané duševní teplo, činí z duševní bytosti ztrácející se v zevním světě, takovou bytost, která se sjednocuje v sobě samé.

V modlitbě se rozehríváme pociťováním Boha v sobě; a my se nejen rozehríváme, nýbrž my se v sobě intimně nalézáme.

Když pak, na druhé straně, přistupujeme k věcem zevního světa, tu se nám tyto věci v podstatě vždy jeví smíchány s tím, co můžeme označit „temným klínem“ budoucnosti. Neboť – kdo přihlíží k věcem přesněji, musí si říci: ve všem, čemu kráčím v zevním světě vstříc, je vždy obsaženo budoucno. Chováme-li však v sobě strach a úzkost před tím, co nás může postihnout, všude nás vrhá něco nazpět. Zevní svět stojí před námi jako hustý závoj. Můžeme-li však v sobě vyvíjet pocit odevzdanosti, náladu k modlitbě – k tomu, co předstupuje před nás z temného klínu budoucnosti, tu se můžeme dočkat toho, jak předstupujeme před všechny bytosti zevního světa s pocitem jistoty a naděje, který k nám proudí z pocitu odevzdanosti. Můžeme si pak říci vůči všem věcem: Je to moudrost světa, která nám bude ze všeho zářit vstříc. Kdežto jinak se na nás ze všeho, před co předstupujeme, dívá temnota; jinak vstupuje do našeho citění temno. Nyní zjistíme, jak z citění odevzdanosti povstává pocit, že, v podstatě vzato, z toho, po čem v duši toužíme a čeho si žádáme jako to nejvyšší, že ze všeho toho svítí nám vstříc moudrostí naplněný obsah světa. Můžeme si tedy říci: Je to naděje na osvětlení z celého světa, která se v nás rodí z nálady odevzdanosti modlitby. A jako temnota nás uzavírá v nás samých, a jako nás obklopuje opuštěnost a omezenost ve fyzickém světě, když stojíme někde v noční temnotě a kolem nás se prostírá tma, tak se cítíme, když nadejde ráno a světlo nám proudí vstříc, jako bychom se vymístili sami ze sebe. Avšak ne tak – že bychom se ztratili, nýbrž tak, jako kdybychom mohli nyní vnášet do světa to, co je v našich duších nejlepším chtěním, nejlepší tužbou. Tak pocítujeme ono vzdávání se světu, které nám odcizuje nás samé, přemožené teplem modlitby, která nás s námi spojuje. A když převedeme teplo modlitby až k pocitu odevzdanosti, který může proudit modlitbou, pak se rozněcuje teplo modlitby ve světlo modlitby. Vystupujeme znovu ze sebe a víme: Když se nyní spojujeme se zevním světem a díváme se na všechno, co se nachází v okolním světě, pak se v něm necítíme rozptýlení a odcizení sami sobě; nýbrž pak cítíme jak to, co je v naší duši nejlepšího, proudí z ní; a cítíme se spojeni s tím, co nám září z okolního světa vstříc.

Tyto dva modlitební proudy se dají vyjádřit ještě lépe obrazně než v pojmech. Tak např. když si vzpomeneme, co se ve Starém zákoně vypráví o Jakubovi – o onom mocném, duši rozrývajícím zápase Jakuba v noci. Jeví se nám to tak, jako kdybychom se sami vzdali mnohosti světa, ve kterém se naše duše zprvu ztrácí a která také nepřipouští, abychom se dostali k sobě. Když se pak úsilí nalézt sebe přece probudí, pak nadchází zápas vyššího „já“ s nižším jástvím. Tu se nálady střídají; vlní se nahoru, pak se však takto propracováváme právě onou náladou k modlitbě. A nakonec nadejde onen okamžik, který je nám líčen ve vyprávění o Jakubovi, že vnitřní noční zápas se v jeho duši vyrovnává, rozsvěcuje a harmonizuje, když mu počíná ranní slunce svítit vstříc. Tak skutečně působí v duši pravá modlitba.

Pozorujeme-li modlitbu tímto způsobem, pak je osvobozena od veškeré pověry. Neboť tu máme co činit s tím, co přivádí k rozvoji nejlepší část naší duše, a co v naší duši působí bezprostředně jako síla. Pohlížíme-li na věc tímto způsobem, pak je modlitba přípravným stupněm k mystickému pohroužení, jako je také toto mystické pohroužení přípravným stupněm ke všemu, co můžeme nazvat bádáním v oboru duchovna. A z dodané charakteristiky modlitby bude nám také patrné, o čem byla již častěji učiněna zmínka: že si vlastně v podstatě hromadíme ve své duši omyl za omylem, míníme-li, že bychom mohli božství, doslova Boha, „mystický“ v sobě najít. Do tohoto omylu upadali jednak mystikové, ale také i jinak křesťansky smýšlející lidé středověku. Upadli do této chyby proto, poněvadž se právě v dobách středověku nálada k modlitbě počínala prolínat sobectvím, oním sobectvím, v němž si duše

praví: chci být dokonalejší a dokonalejší a nemyslet na nic jiného, než na toto stále větší zdokonalování. V podstatě vzato, jsou to jen dozvuky oné sobecké touhy po pouhé vnitřní dokonalosti, když se v theosofickém proudu (sešlému z cesty) mluví o tom, že člověk by mohl, jen když se odvrátí od všeho zevního, najít Boha ve své vlastní duši.

Viděli jsme, že zde máme dva modlitební proudy: jeden vede k rozehřátí našeho nitra, druhý pak v pocitu odevzdanosti zase ven do světa a vede k osvícení a k pravému poznání. Kdo tímto způsobem pozoruje náladu k modlitbě, brzy uvidí, že ono poznání, jehož dosahujeme obyčejnými prostředky rozumu, zůstává v jistém vztahu vůči jinému způsobu poznání neplodné. Kdo zná náladu k modlitbě, zná také ono stáhnutí se duše do sebe, kde se odpoutává od mnohosti světa, která ji rozptyluje; jak se soustřeďuje do sebe a v sobě samé a dožívá se toho, co můžeme označit – jako úplné uzavření se do sebe; – jako bytí v sobě, v němž duše vzpomíná na to, co je povzneseno nad okamžik a co zasahuje do ní z minulosti a budoucnosti. Kdo zná tuto náladu, ve které nastává „bezvětrí“, utišení smyslů pro celé naše okolí, kde jen ty nejkrásnější myšlenky a city, jichž jsme schopni, udržují naši duši niterně soustředěnou, kdy snad nakonec mizí i to a v duši žije jen základní cítění, které nám ukazuje na dva směry: k Bohu, který se ohlašuje z minulosti a k Bohu, který se ohlašuje z budoucnosti. Kdo zná tyto nálady a dovede v nich žít, ví také, že jsou v duši takové velké chvíle, kdy si ona praví: nyní jsem jednou nepřihlížela k tomu, co dovedu svým myšlením vykonat chytrého, nepřihlížela jsem k tomu, co dovedu svým cítěním, nepřihlížela jsem k oněm ideálům, jichž se mohu chopit svým chtěním, k němuž jsem byla až dosud vychována; to všechno jsem z duše vymetla. Odevzdala jsem se svým nejvyšším myšlenkám a citům; také ty jsem ze své duše vymetla a dala jsem žít v sobě jen právě charakterizované základní náladě. Kdo zná tyto pocity, ví: Jako před nás předstupují divy přírody, pozorujeme-li ji čistým zrakem, tak svítí do naší duše nové cítění, které jsme dosud nemohli postřehnout. Pak pučí v naší duši podněty vůle a ideály, které jí byly až dosud cizí; a v této základní náladě probouzejí se v ní také neplodnější zárodky.

Tak nám modlitba může v nejlepší slova smyslu dát moudrost, které v dané chvíli sami ze sebe nejsme schopni. Může nám poskytnout možnost k pocitování, jež jsme si až dosud nemohli osvojit. A když modlitba vede naši výchovu dále, může nám dát sílu vůle, ke které jsme se až dosud nemohli vzchopit. Ovšem, chceme-li v sobě chovat takovou náladu k modlitbě, pak musí v naší duši ožít největší myšlenky, nejkrásnější city a pocity, jichž jsme schopni (aby mohly v duši takovou náladu vyvolat). A tu lze stále znovu jen poukazovat na ony modlitby, které byly od nejstarších dob a v nejslavnostnějších chvílích dávány lidstvu.

V mém malém spisku „Otčenáš“ najdete podání jeho obsahu, z něhož je patrné, že v těchto „sedmi prosbách“ je obsažena všechna moudrost světa. Můžete si třeba stále myslet: v tomto spisku se praví o „Otčenáši“, že může „sedmi prosbám“ této modlitby rozumět jen ten, kdo zná nejhlubší prameny vesmíru; avšak naivní, prostý člověk, který se modlí „Otčenáš“, nemůže přece proniknout do těchto hloubek. Toho však ani není zapotřebí.

Aby „Otčenáš“ mohl vzniknout, k tomu bylo zapotřebí vyslovit z obsáhlé světové moudrosti slovy to, co můžeme nazvat „nejhlubším tajemstvím světa a člověka“. Poněvadž je to však v „Otčenáši“ obsaženo, proto to v jeho slovech působí. I tehdy, když ještě dlouho hloubkám této modlitby nerozumíme. To je skutečným tajemstvím právě modlitby, že musí být čerpána ze světové moudrosti. A poněvadž je vzata ze světové moudrosti, proto skutečně působí, ačkoli jí nerozumíme. Můžeme jí porozumět, postoupíme-li k vyšším stupňům, k nimž nás připravuje modlitba.

Modlitba nás připravuje pro mystické pohroužení; mystické pohroužení pro meditaci a koncentraci, a odtud jsme pak směřováni k vlastní práci v oboru duchovního bádání.

Nelze považovat za námitku, řekne-li se, že se přece musí nejdříve rozumět tomu, co se modlíme, má-li modlitba mít správný účinek. To jednoduše není správné. Kdo rozumí ihned moudrosti květiny, těší-li se z ní? Není zapotřebí ihned proniknout do její moudrosti, a přece se může do duše vlévat radost, když se na ni díváme. Aby tu byla květina, k tomu bylo samozřejmě zapotřebí moudrosti. Ale abychom měli z květiny potěšení, k tomu zprvu nepotřebujeme moudrost. A právě tak – aby mohla vzniknout modlitba, k tomu bylo zapotřebí moudrosti světa. Aby se však mohlo vlévat do duše ono působení, které bylo charakterizováno jako teplo a světlo (když tu již modlitba existuje), k tomu není zapotřebí moudrosti právě tak, jako jí není zapotřebí k tomu, abychom se mohli těšit z květiny. Co však z moudrosti světa nevzešlo, to by nemohlo mít tuto sílu. Již ze způsobu, jak modlitba působí, se nám ukazuje, jaké hloubky v sobě chová.

Má-li se duše skutečně vyvíjet vlivem toho, co v ní žije, tu lze stále znovu poukazovat na to, jak může mít z pravé modlitby prospěch každý člověk, necht' stojí na kterémkoli stupni vývoje a výchovy. I nejnaivnější člověk, který snad nezná nic dalšího – než právě jen modlitbu, může dát působit modlitbě na svoji duši. Modlitba sama to bude, která vyvolá působící síly, které ho povedou výš a výše. Avšak s modlitbou nejsme nikdy hotoví, byť bychom stáli sebe výše, neboť modlitba může pozvednout duši vždy ještě o stupeň výše, než na kterém se již nachází. A „Otčenáš“ je modlitba, kterou se nejen modlíme, nýbrž která může také vyvolat mystickou náladu a která může být obsahem vyšší meditace a koncentrace. To by se dalo říci také o mnoha jiných modlitbách.

Avšak ze středověku přešlo do naší doby něco, co může modlitbu a náladu k modlitbě poněkud znečistit a co lze označit slovem – sobectví.

Chceme-li se modlitbou dostat pouze do sebe, chceme-li se zdokonalovat jen ve svém nitru (jak to chtěl mnohý středověký křesťan, jak to snad ten nebo onen chce i dnes), když nechceme osvětlením obrátit zrak zase i do světa, pak je modlitba něčím, co člověka současně od světa odlučuje a co jej vzdaluje a odcizuje světu. Tak tomu bylo u mnohých lidí, kteří používali modlitbu ve smyslu nesprávné askeze a poustevnictví. Tací lidé nechtěli být jen dokonalí ve smyslu růže, která se zdobí, aby zahrada byla krásná, nýbrž chtěli být dokonalí ve svém vlastním jáství, aby v duši našli vlastní blaženost.

Kdo v duši hledá Boha a nechce pak zase s těmito nalezenými silami vyjít do světa, shledá pak, že takové počínání se jistým způsobem mstí. A můžete v mnohých spisech – jejichž pisatelé znají jen jednu náladu k modlitbě, která vede k vnitřnímu rozehřátí (dokonce lze to sledovat až ke spisu Michaela de Molinos) – nalézt podivné popisování rozmanitých vášní a pudů, pokušení, nesnází a divokých choutek, kterých se duše dožívá právě tehdy, když vnitřní modlitbou, úplným vzdáním se tomu, co považuje za svého Boha, hledá dokonalost.

Hledá-li člověk Boha jednostranně, chce-li se blížit duchovnímu světu jednostranně, chce-li rozvíjet jen takovou náladu k modlitbě, která vede pouze k vnitřnímu prohřátí a nehledá-li také druhou náladu k modlitbě, která vede k osvětlení, pak se musí dočkat toho, že se druhá strana mstí. Dívám-li se jen s lítostí a se studem do minulosti – a říkám: ve mně je něco mocného, co jsem dosud nevtiskl do svých zážitků, čím se však nyní chci nechat naplnit, abych se stal dokonalý – pak se ovšem jistým způsobem dostaví ona nálada po dosažení dokonalosti. Ale to druhé, to nedokonalé, které sedí v duši, to se pak uplatňuje jako

myšlenková síla; to pak vyrazí na venek mnohem mocněji a projevuje se to jako svod a vášeň.

Ve chvíli, když se duše vážně našla ve vnitřním proteplení a ve vroucnosti k Bohu a potom hledá Boha ve všech dílech, v nichž se projevuje – kdy duše usiluje o osvícení, tu shledá, že se již dostává ze sebe ven, že se vzdaluje omezenému, sobeckému jáství a že nadchází pak její uzdravení a uklidnění vnitřních vášní a bouří. Proto je tak zlé, když se do nálady k modlitbě, do mystického pohroužení nebo do meditace vměšuje sobectví. Chceme-li nalézt Boha a podržet si ho jen ve své duši, tu se ukazuje, že naše sobectví je nezdravé, že se udrželo i v nejvyšších snahách naší duše; pak se tato sobecká nálada mstí. Uzdravení můžeme být jen tehdy, když po nalezení Boha v sobě vyzařujeme to, co nyní v sobě chováme, neosobně do světa svými myšlenkami, city, naší vůlí a našimi činy.

Dnes můžeme často zaslechnout – a nestačí se dostatečně před tím varovat – zvláště na poli nesprávně chápané theosofie: božství nemůžeš najít ve světě. Vejdi však řádně do sebe, pak v sobě Boha najdeš.

Dokonce jsem jednou slyšel někoho (který rád lichotil svým posluchačům tím, že je upozorňoval na Boha v jejich duších) hovořit: „nepotřebujete se ničemu učit a dozvědět se něco o velkých tajemstvích světa; potřebujete jen zírat do sebe, pak najdete v sobě Boha.“

Proti tomu musí být řečeno něco jiného, co teprve vede k pravdě. – Jistý středověký myslitel našel vůči této náladě, která je správná jen tehdy, když je udržována v jistých mezích, následující slova:

„Ujasněme si to ještě jednou: nejškodlivější nejsou ty věci, které jsou nepravdivé, neboť co je nepravdivé, to se v lidské duši ukáže velmi brzy jako nepravdivé. Ale nejškodlivější jsou ty věci, které jsou za jistých předpokladů správné a které, užívá-li se jich za nesprávných předpokladů, jsou naprosto nesprávné.“

V jistém smyslu je tomu tak, že člověk musí Boha hledat v sobě. A poněvadž tomu tak je, působí mnohem hůře, neudržíme-li takové hledání v určitých mezích, v nichž právě musí být udržováno.

Středověký myslitel pravil: „Kdo by chtěl hledat venku ve světě nástroj, jehož chce používat, i když zcela přesně ví, že ho má ve svém domě – by byl pošetilý, kdyby tak činil. Právě takovým pošetilem je však ten, kdo hledá k nalezení Boha nástroj všude venku ve světě, když jej má přece v domě, ve své vlastní duši.“

Ale pamatujme si dobře, že se praví: nástroj! Nehledejme Boha samého ve vlastní duši! Boha hledáme nástrojem; a tento nástroj nikde venku nenajdeme. Ten musí být hledán v duši – pravou modlitbou, pravým mystickým pohroužením, meditací a koncentrací na různých jejích stupních. A s tímto nástrojem je pak nutno přistupovat k říším světa. Pak nalezneme Boha všude: neboť se projevuje, máme-li nástroj, jímž jej můžeme nalézt ve všech říších světa a na všech stupních bytí. Tak musíme hledat nástroj Boha v sobě; pak Boha najdeme všude.

Takové úvahy o modlitbě nejsou dnes oblíbené. Dnes slyšíme např. říkat: „Nuže, co může modlitba změnit na běhu světa!? Svět jde přece dál podle nutných zákonů, které nemůže měnit.“

Kdo chce poznat nějakou sílu skutečně, musí ji hledat tam, kde je. Dnes jsme hledali sílu modlitby v lidské duši a shledali jsme, že je něčím, co duši přivádí dál. Ten, kdo ví, že je to duch, který působí (nikoli fantastický, abstraktní, nýbrž konkrétní duch) a že lidská duše patří do říše ducha, ten také ví – že ve světě nepůsobí jen hmotné síly podle zevních zákonů, nýbrž že vše, co existuje jako duchovní bytosti, působí ve světě i tenkrát – když nejsou účinky těchto sil a bytostí zevnímu oku

a zevní vědě postřehnutelné. Posilujeme-li tudíž duchovní život modlitbou, potom můžeme očekávat účinky. Nastanou! Ale působení modlitby v zevním světě bude hledat teprve ten, kdo sám poznal sílu modlitby jako realitu, jako skutečnost.

Kdo to poznal, nechť učiní následující pokus. Nechť ten, kdo po deset let svého života silou modlitby opovrhoval, pohlédne na oněch (bez modlitby prožitých) deset let. A pak nechť pohlédne na druhou část (v níž poznal sílu modlitby), která také již uběhla a která také trvala deset let. Pak nechť porovná tato dvě desetiletí. Uvidí, jak se průběh jeho života změnil vlivem oné síly, kterou vléval do své duše modlitbou. Síly se projevují v jejich působení, v jejich účincích. Je snadné popírat síly, když jejich účinky ani nevyvoláme. Je oprávněn popírat sílu modlitby ten, kdo se ani nepokusil, aby v něm modlitba mohla působit? Anebo se má za to, že zná sílu světla ten, kdo ji nikdy nevyvíjel a nikdy se k ní nepřiblížil?

Sílu, která má působit v duši a skrze duši, se učíme poznávat jen jejím používáním.

Popisovat další účinky modlitby – to budiž mně dovoleno přiznat – k tomu přece ještě není v přítomnosti, byť bychom se do ní postavili sebe nepředpojatěji, vhodná doba. Neboť k pochopení toho, že např. společná modlitba, t.j. ono slévání se sil plynoucích z modlící se obce, má zvýšenou duchovní sílu a tím také zvýšenou skutečnost – aby to bylo pochopeno, k tomu zatím v našich současných poměrech prvky poznání ještě nejsou. Spokojme se s tím, čemu jsme dnes dali předstoupit před naše duše – jako vnitřní podstatu modlitby. To také stačí. Neboť ten, kdo má pro věc trochu porozumění, přenesse se samozřejmě přes mnohé, co může být proti modlitbě uvedeno jako námitka.

Jaké jsou to námitky?

Vztahují se k mnohému. Tak např. se říká: Pozorujme činného člověka přítomnosti, který používá svých sil, aby svým spoluobčanům byl v každém okamžiku užitečný. A vedle takového sledujme jiného člověka, který se tiše stahuje do rozjímání a síly své duše přetváří v modlitbě. Takový člověk bude snad vzhledem k činnému člověku označen za zahaleče. Promiňte, řeknu-li z jistého citění pro duchovně-vědecké poznání, že je tu ještě jiné hledisko. Vyslovil bych to groteskně ne však neodůvodněně. Kdo zná dnes souvislosti v životě, tvrdí, že mnohý, kdo napíše úvodník do toho či onoho časopisu, poslouží lidem lépe, než kdyby se modlil a pracoval na zdokonalení své duše (ač to zní groteskně). Člověk by si přál, aby se dnes lidé mohli přesvědčit, že by bylo moudřejší kdyby se modlili, místo aby psali úvodníky. Takto by se dalo postupovat vůči mnoha jiným moderním oblastem duchovního života.

K pochopení celého lidského života je zapotřebí pochopení oné síly, která se vyžívá v modlitbě. Modlitba, pozorujeme-li ji podle její podstaty, patří k oněm věcem, které vedou člověka z pomíjivosti a konečnosti života k věčnosti. To pociťovali zvláště ti lidé, kteří našli cestu z modlitby k mystice, jako např. Angelus Silesius. Když se stal mystikem, děkoval za svoji vnitřní pravdu a krásu, vřelou vroucnost a zářící jasnost svých mystických myšlenek, jak je tomu např. v „Poutníku cherubínském“, přípravné modlitbě, která tak mocně působila na jeho duši.

A v podstatě vzato, čím je všechna taková mystika, jaká pronikla a prozařovala Angela Silesia?

Co je to jiné než nálada věčnosti, ke které nás modlitba připravuje? A něco z této nálady může tušit každý modlící se člověk, když modlitbou došel k pravému vnitřnímu klidu, k uvnitřnění; a pak zase k osvobození se od sebe samého. Je tu

něco z oné nálady, která dává člověku vzhlednout z pomíjivého okamžiku k věčnosti, která spojuje v duši minulost, přítomnost a budoucnost.

Zda-li to modlíci se člověk ví nebo neví – že, když vysílá modlitbu k té stránce života, ve které hledá svého Boha, pak budou pocity, city, myšlenky, slova, v nichž se jeho modlitba, jeho nálada k modlitbě vyžívá, pronikány tím, co žije v krásném výroku Angela Silesia a který v podstatě může jako božská vůně, jako božská sladkost pronikat každou modlitbou, byť i často neuvědoměle:

„Já sám jsem věčností, když z času vyjít mohu ,když Boha v sobě mám a sebe poznám v Bohu.“

„Poznej sebe sám!

Vysvobod' se sám!“